

යශ්‍රැතිය හා අපශ්‍රැතිය

බුද්ධ ශ්‍රාවක ධර්ම පීඨයේ බාහිර කථිකාවාදී, ශාස්ත්‍රපති ජී. එස්. ඩී. සේනානායක විසිනි.

විශේෂයෙන් ජෛනස්තයන්ගේ ප්‍රයෝජනය උදෙසා 7 වැනි හෝ 8 වැනි සියවසේ විසූ හෙමවන්ද විසින් භාෂා 7 ක් අලලා ශබ්දනුශාසනා නමින් වියරණයක් සපයා තිබේ.

තෙතාති විස්තෘත දුරුගම විප්‍රකීරණ
 ශබ්දනුශාසනයමුහුක දර්විකෙන
 අභාර්විකො නිරවමං විධිවද්වාරධන්ත
 ශබ්දනුශාසනමීදං මුනිහෙමවන්ද
 යනුවෙන් ශබ්දනුශාසනයෙහි ග්‍රන්ථකෘත් ප්‍රශස්තියෙහි දක්නට ලැබේ.

සංස්කෘත, මහාරාෂ්ට්‍රී, ශෛරසෙති, මාගධී, පෙශාචී, වුලිකා පෙශාචී හා අපග්‍රංශ යන භාෂා හතෙහි ශබ්ද ලක්ෂණ පෙන්වීම මෙයින් අභිප්‍රේතය. මෙයින් සංස්කෘතය හැර අනෙක් භාෂා හය ප්‍රාකෘත යනුවෙන් හැඳින් වේ. අට සංස්කෘතානන්තරං ප්‍රාකෘතමධික්‍රියකෙ. යනුවෙන් ඒ කොටස ආරම්භයෙහි සඳහන්කර තිබේ. හෙමවන්ද අනුව ප්‍රකෘති යනු සංස්කෘතය. එයින් බිඳී සකස් වූයේ ප්‍රාකෘත ය. (1) භාරතීය භාෂා පවුලෙහි මුල භැටියට සංස්කෘතය ගැනෙන බව මෙයින් පැහැදිලි වේ. සංස්කෘතය හැර සෙසු සියලුම භාෂා ප්‍රාකෘත භැටියට දක්වී ද පිළිගෙන තිබේ. (2)

ප්‍රකෘති යනු සංස්කෘත භාෂාව යයි හැඳින්වීමෙන් ඒකාන්ත අර්ථයක් අවධාරණය නො කෙරේ. එහෙත් ඊට වඩා වැදගත් කේරුමක් පදගතාර්ථ වශයෙන් මතු නොව භාෂා ව්‍යවහාරය කුලින්ද ඉස්මතු වේ. ප්‍රකෘති යනු පොදු ජනතාවය. න්‍යායය වරක්මනී යොජිතා ප්‍රකෘතයා සත්තා සුඛං ජ්ජාපිතං (3) (ජනතාව ක්‍රමවත් මාර්ගයක යෙදවීම, සත්පුරුෂයන්ට සුව පහසුකම් සැලැස්වීම) යනාදී කැන්වල රචක ජනතාව ප්‍රකෘති යනුවෙන් හැඳින්වේ. ඔවුන්ට අයත් යන අර්ථයෙන් ප්‍රාකෘත ශබ්දය සෑදී තිබේ. වෛදික භාෂාවෙන් සකස් කරගත් සංස්කෘතය නාගරික ජනයා හා උගතුන් විසින් ද, එයින් බිඳී ගිය ප්‍රාකෘත භාෂා ආදේශික වශයෙන් පොදු ජනතාව විසින් ද පරිශීලනය කරන ලද හෙයින් මේ නම දෙක යෙදුණු බව විචාරක මතයකි. මේ මතයෙහි පිළිගත හැකි අර්ථක් භාවයක් දක්නට ලැබෙන බව පැහැදිලිය.

කෙසේ හෝ වේවා, සංස්කෘතය මාධ්‍යය වශයෙන් ගෙන සෙසු භාෂාවල ශබ්ද ලක්ෂණ පෙන්වීම ක්‍රමවත් ය. සංස්කෘතයෙන් අනෙක් භාෂා බිඳී යාමේදී මූලික විපයනීයය සිදු වී තිබෙන්නේ පදගත ස්වරයන් කෙරෙහිය. යම්කිසි ස්වරයක් වෙනස්වීම, මාරුවීම, ලොප්වීම වැනි ක්‍රියා පද්ධතියක් මේ බිඳී යාමේදී සිදුවී තිබෙනු දක්නට ලැබේ. මේ ක්‍රියා පද්ධතියට අදාළ විවිධ විධි අතර යශ්‍රැතිය හා අපශ්‍රැතිය බොහෝ දුරට බලපා තිබෙනු දක්නට ලැබේ. මෙය ස්වර හා ව්‍යංජන වශයෙන් දෙයාකාරයකින් සිදුවන බව ටීබරෝ මහතා පෙන්වා දෙයි. (4) මෙහි ලා බී. සී. ලෝ මහතා ඉදිරිපත් කරන මතයද වැදගත්වේ: 'ජෛනසෝ හා බෞද්ධයෝ මගධයෙහි භාවිත වූ දේශීය භාෂාවන්ගෙන් ප්‍රථම භාෂාව ස්වකීය දේශනා සඳහා යොදා ගත්හ. මේ භාෂාවෙහි ප්‍රධාන වශයෙන් දක්නට ලැබෙන්නේ ව්‍යංජනාත්මක පරිභාතියකි. අවසානයේදී ඔවුන්ගේ දේශනා තහවුරු බවට පැමිණෙන විට ජෛනසෝ පදගත ව්‍යංජනයන් යශ්‍රැතිය දක්වා අඩුකරගෙන ගියහ. එහෙත් බෞද්ධයෝ අවර්දිත භාරතීය වාග් සම්ප්‍රදයෙහි බලපෑමට හසුව එතරම් දුරට ඒ ක්‍රමය අනුගමනය නො කළහ. (5) සෙසු ප්‍රාකෘත භාෂාවලට වඩා පාලිය සංස්කෘතයට ආසන්නව පැවතුණු නිසා ඒ භාෂාවල මෙන් පාලියෙහි ස්වර ව්‍යංජන විපයනීය බහුල වශයෙන් දක්නට නො ලැබේ.

සාමාන්‍ය මිනිසා උච්චාරණීය ප්‍රයත්නයකින් තොරව පහසු ලෙස වචන කථා කරයි. මෙය හැම රටකම සදකාලිකව දක්නට ලැබෙන සමාජ ලක්ෂණයකි. අපි මහත්සියයෙන් සර්වස්වා යන වචනීය උච්චාරණය කරමු, එහෙත් සාහිත්‍ය ශික්ෂණයක් නො ලැබූ කැනැත්තා පහසුවෙන්ම හුරු බස්ස යනුවෙන් ශබ්ද කරයි. සංස්කෘතයෙන් ප්‍රාකෘතය හිත්ත වී යාමට මෙවැනි අවස්ථා පාදක විය. එහෙයින් සංස්කෘත වග්මාලාවෙහි දක්නට ලැබෙන සෘ, සෘ, පෘ, පෘෘ, ඓ, ඕ, විසථීය, හා ඇතැම් ප්‍රාකෘත භාෂාවලදී ශ, ෂ යන අකුරු හැලී ගියේය. සෘෂි=ඉසි; ඕෂස්=ඕස යනාදී තත්ති මෙකී. යශ්‍රැතිය යනුවෙන් හැඳින්වෙන්නේ ද, පාලියෙහි නොව, අවශෙෂ ප්‍රාකෘත භාෂාවල දක්නට ලැබෙන එවැනි ස්වර, ව්‍යංජන විපර්යාසයකි.

අවර්ණ යශ්‍රැතිය: (180)

මෙය හෙමවන්ද එහිලා දක්වන සුක්‍රයය. අවර්ණයකින් පර වූ කගවප ආදී වර්ණයන්හි ව්‍යංජනය ලොප් වූ කල සෙසු ආකාරය සුථ වැයමකින් උච්චාරණය කරන විට ය ශබ්දය ගෙන දෙයි.

පහත දැක්වෙන්නේ නිදසුන් කිහිපයකි:
 කික්ථකර = කිත්ථයර ; සකට = සයධි;
 නගර = නයර; කචග්‍රහ = කයග්ගහ;

කාවම්භි = කාමම්භි ; රසාකල = රසායල ;
 පාසාල = පාසාල ; යාකුකම් = යාකුකම්භි;

කේම්වක්ඛුට අක්‍රම මේ යනුකිය සිදුවනුයේ අ, ආ දෙකෙන් පරවූ කල්හි පමණි. ලොකසා = ලො අසොස යනුවෙන් විනා ලොයස්ස යනුවෙන් දක්නට නොලැබෙන්නේ එහෙයිනැයි හෙතෙම කීදසුන් පෙන්වයි. දෙවර = දෙඅර යනු ද එවැනි ම කීදසුනකි. යථොක්ත සූත්‍රයට අදහ නියමයට පවතුනි වචන සමූහයක් ජෛන ග්‍රන්ථවල දක්නට ලැබෙන නිසා මාර්කන්දේය නමැති වෛයාකරණිකයා සවකීය පාඨසිකාවෙහි එකී සූත්‍රය කව දුරටත් දියුණුකර 'අනාදො අදිනො වරණො පටිකවො යසාරවත්' (ආරම්භයෙහි නො වූ අ, ඉ, යන ස්වර දෙක ය කාරය මෙන් උච්චාරණය කළ යුතුය) යනුවෙන් නිර්දේශ කරයි. එතෙක් මෙය ඉ + අ = ය; උ + අ = ව යන අධිස්වර සිද්ධියෙහි (ඉයං ස්වරේ) ම ලක්ෂණයක් වන හෙයින් මෙය හෙම්වක්ඛු ඉදිරිපත් කරන ය යුතිය යි කිව නො හැකිය.

පාලියෙහි මේ ශබ්දලක්ෂණය දක්නට නො ලැබේ. නගර = නගර ; රසාකල = රසාකල ආදී වශයෙන් සංස්කෘත වචනය ම විනා නයර, රසායල ආදී පොදු ප්‍රාකෘත ලක්ෂණ වීරලය. වියරණය, භාෂා ව්‍යවහාරය ආදී හැම අඩිතයක්ම සඳහා පාලිය සෙසු ප්‍රාකෘතයන්ට වඩා සංස්කෘතය ලෙසින් ම අසුරු කළ බව ඉහත දැක්වූයේ එහෙයිනි. සිංහල ප්‍රාකෘතයෙහි ද යනුකිය වීරලව හෝ දක්නට ලැබේ.

පෘජුකර = පුජුකර (6) ශත = සියය
 නිගම = නියමිතම ; ගොතම = ගොතම
 = ගොයුම ; ගවකම් > ගොකමම = ගොයමි.
 ද්විගුණ = දියුණු ; සියුම් ත්‍රිගුණ නියුණු සුක්ෂම = සුමුම = සියුම

යනාදිය සිදු වී තිබෙන්නේ ඒ අයුරිනි.

හෙම්වක්ඛු පෙන්වන නීතියේ සීමාව ඉක්මවා ගොස් සිංහලයෙහි අ පමණක් නොව අනෙක් ස්වරයන්ගෙන් පර වූ කල්හි ද යනුකිය සිදුවී තිබෙනබව එයින් පෙනේ.

අපග්‍රහය

යම් කිසි භාෂාවක ව්‍යාකරණාත්මක සන්සන්දනයක් නිරූපනය කිරීම සඳහා වර්ණ විනිමයක් ඉදිරිපත් වේ නම් එම සිද්ධිය අප ග්‍රහය වශයෙන් හැඳින්වේ. ඇතැම් භාෂාවල මේ විපයභාසය ස්වරයන් කෙරෙහිත් ඇතැම් භාෂාවල ව්‍යාකරණයන් කෙරෙහිත් බලපානා බව පෙනේ. ඉංග්‍රීසියෙහි sing, song, sang, sung, යන රූප හතර නිදසුන් ලෙස දැක්විය හැකිය. මෙහි පද මධ්‍යගත i, a, u, o යන ස්වර වර්ණ සන්සන්දනය නිසා නිරූපණය කෙරෙන්නේ ව්‍යාකරණාත්මක විපයභාසයකි.

සංස්කෘතයෙහි මේ සිද්ධිය බහුල වශයෙන් දක්නට ලැබේ. ගම් (ගව්ජනි) අගමත්, ජගාම, ජග්මුත්, යන රූප ගැන සලකා බලන විට දක්නට ලැබෙන්නේ වර්ණයක් වර්ණයක් සමග හෝ වර්ණයක් ශුන්‍යත්වය සමග හෝ සිදුවන බවය. ඉන්දු - යුරෝපීය භාෂාවල බහුල වශයෙන් දක්නට ලැබෙන්නේ ස්වර විනිමයය. එය මෙසේ දැක්විය හැකිය;

ස්වර

හ්‍රස්ව	දීඨ
අ a	ආ ā
ඵ e	ඵ ē
ඔ o	ඔ ō

මෙයින් අ, ඵ, ඔ යන හ්‍රස්ව තුන අතර සිදුවන විනිමය ගුණාත්මක විනිමය යනුවෙන් ද, ආ, ඵ, ඔ යන දීර්ඝ ස්වර අතර සිදුවන විනිමය ප්‍රමාණාත්මක විනිමය යනුවෙන් ද හැඳින් වේ. අපට වැඩි වශයෙන් දක්නට ලැබෙන්නේ අ - ආ ; ඵ - ඔ ; අ - ඔ යන ස්වර අතර සිදුවන විපයභාසය:

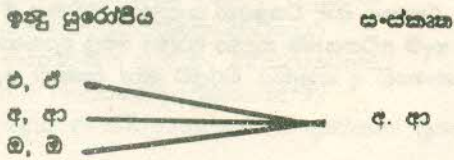
එය මෙවැනි නිදසුන්වලින් පැහැදිලි වේ:

- a - a (gam, jagama)
- e - o (ped, pod)
- a - o (ago, ogmos)

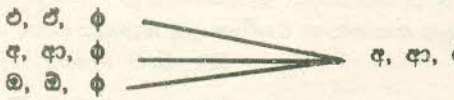
අන්‍ය විනිමය :
 අ (a) - ආ (ā) - අන්‍ය (අ)

පද - පාද - උපබද
 ගම් - ජනාම - ජන්මු වී.

අ (2) හා එ (e) අතර සිදුවන කිසිම විනිමයක් ඉන්දු-සුරෝපීය භාෂාවල දක්නට නොලැබීම් වැදගත් කරුණකි. ඉහත දැක්වූ විනිමය වර්ග තුනෙන් 0-0 ගණය බහුලව දක්නට ලැබෙන නිසා එ (එ) ස්වරය මූලික වශයෙන් ගනු ලැබේ. ඇතැම් අපග්‍රහිත ගණවල 2 ස්වරය ද මූලික වී කිබෙහු දක්නට ලැබේ. එහෙත් 0 (ම) ස්වරය දැක්වෙන්නේ ද්විතීයික වශයෙනි. මෙම අපග්‍රහිත සුරෝපීය ඉන්දු - සුරෝපීය භාෂා අතුරෙන් පැහැදිලිව අනාවරණය වන්නේ ග්‍රීක භාෂාවෙනි. මෙයින් ගුණාත්මක විනිමය සංස්කෘතියෙහි දක්නට නො ලැබේ. එය වී හේතු වී කිබෙන්නේ එ, අ, ඔ, යන ස්වර ක්‍රමය ඉන්දු ඓරේතියන් භාෂාවල අ බවට පත්වීම ය. එයින් සංස්කෘතියෙහි ගෞ වී ඇත්තේ ප්‍රමාණාත්මක විනිමය පමණි.

මෙම විනිමය ශුන්‍යත්වය සමග ද විය හැකිය:

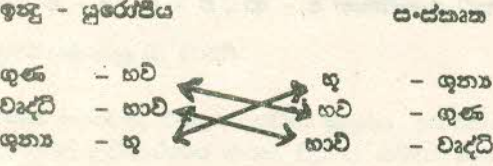
රාජන් (අ) රාජානම් (ආ) රාඤ: (ජ) මෙය ශුන්‍යත්වය සම විනිමය වී කිබෙන අවස්ථාවකට නිදසුනකි. මෙකී අවස්ථා කිහිපය විග්‍රහ කර බැලීමේදී විනිමය වශයෙන් ස්වරවල අවස්ථා තුනක් කොටස් කර දැක්වේ.

- i පුණ් (ගුණ) (strong normal) එ
 - ii වෘද්ධි (lengthened) ඒ
 - iii ශුන්‍ය (zero weak) ජ
- i සදස් , සවනෙ, පදස් , සස්, දත්තොති, හසති
 - ii සාදයකි, රාකිෂාව: පාදම්, සාස, අදහා, හාස
 - iii සෙදුර්, සගවකි, උපබද, ජකිකි, අදහුත, ජකකි (ජත්සති)

මේ ප්‍රයෝග ඒ අවස්ථා තුනට නිදසුන් විසින් ගත හැකිය.

ව්‍යාකරණ සිද්ධි අපෙක්‍ෂාවෙන් මෙකී ස්වර විනිමය ක්‍රම තුන සංස්කෘත වෛයාකරණිකයෝ ගුණ, වෘද්ධි හා සම්ප්‍රසාරණ යනුවෙන් හැදින්වූහ. ඉන්දු සුරෝපීය වාග්වේදීන් පදවල රූපාන්තර විග්‍රහයේදී විග්‍රහමය පහසුව සඳහා පුණ් රූපය මූලික වශයෙන් ගත් අතර සංස්කෘත වෛයාකරණිකයෝ ශුන්‍ය (හීන) අවස්ථාව මූලික වශයෙන් ගත්හ.

එය මෙසේ දැක්විය හැකිය :-

සංස්කෘතයෙහි ගුණ - වෘද්ධි සිද්ධියට වහල්වන ස්වර සියල්ල ම යථොක්ත ක්‍රම තුනට අනුව මෙසේ දැක්විය හැකිය.

- ශුන්‍ය : අ ආ ඉ ඉ උ උ සා පා
- ගුණ : අ ආ එ ඔ අර් අල්
- වෘද්ධි : ආ ආයි ආව් ආර් ජ

ඉතා ස්වරූප ආවේණික එකතු කිරීමෙන් ගුණ ස්වරූප ලැබේ. $අ + ඉ/අ + ඊ = ඵ$ මෙසේ ලැබෙන ගුණ ස්වරූප කවත් අවේණික එකතු කිරීමෙන් වෘද්ධි ස්වරූප ලැබේ. $අ + ඵ = ආය$, $අ + ඔ = ආච$ යනුවෙන් සෑදේ. මෙම ගුණකරණයේදී නොවෙනස්ව පවත්නා එකම ස්වරූප $අ$ (ඊ) පමණි. සෘ කාරයෙහි ගුණ රූපය අර් ය. මුල් අවධියෙහි අර් (හෝ ර) යනුවෙන් පැවැති රූපයක් හීන (ඉතා) කර ගැනීමෙන් සෘ (උ) කාරය ලැබෙන්නට ඇතැයි නිගමනය කරන පුරෝපීය ව්‍යාකරණකාරයෝ සංස්කෘතයෙහි ගුණ අවස්ථාව ඔවුන්ගේ මූලික හෙවත් පූර්ණ අවස්ථාව හැටියට ගැනීමට කැමැති වෙති. මෙසේ හෙයින් හරහි, වර්ධනි; යන වචනිමාන රූපවලත්, හෘත, වෘද්ධ යන අතීත ආඛ්‍යාත රූපවලත් ධාතු වශයෙන් අප හඳුන්වන හෘ, වෘද්ධ, යන රූප නොව, එහි ගුණ අවස්ථාව වන හර්, වර්ධ යන රූප මූල ප්‍රකෘති රූප වශයෙන් ගැනීම ඔවුන්ට අහිමිකය. ගුණකරණය ඉන්දු - පුරෝපීය භාෂාවල පොදු ලක්ෂණයකි. සංස්කෘතයෙහි එය බෙහෙවින් ධාතු අවස්ථාවේදීත් ප්‍රත්‍යයීකරණ අවස්ථාවේදීත් දක්නට ලැබේ.

- i ධාතු = $\sqrt{\text{ද්විජ ද්වෙජ්චි}} \sqrt{\text{ද්ව් දෙජ්චි}}$
- ii ප්‍රත්‍යයීක = තක්‍රමා, තනොමී, මහි මතයෙ

වෘද්ධිකරණය භාරතීය භාෂාවලට පමණක් සීම වුවත් බවත් එය ක්‍රමානුකූලව සිදුවන බවත් පෙනේ.

- i $\sqrt{\text{ස්ත}} = \text{ස්තොති}$; සහි = සංඛ්‍යාම
- ii මතස් = මතසා ; විද්‍යස් = වෛද්‍යත

අපග්‍රැහි සිද්ධිය විස්තර වශයෙන් විමසන විට ඉහත දැක්වූ අන්දමින් ධාතු, පද, ප්‍රත්‍ය, එනම් වරන්‍යුගීම් හා සාධන යන හැම අවස්ථාවක් කෙරෙහි ම බලපාන බැව් ඉන්දු - පුරෝපීය ව්‍යාකරණයෙන් පෙනී යයි.

- $\sqrt{\text{වෘජ}} = \text{වර්ෂති, වර්ෂා, වෘජ්චි (සාධන)}$
- $\sqrt{\text{යජ}} = \text{ඉෂ්චි (හීන)}$
- $\sqrt{\text{වජ}} = \text{උජත (සම්ප්‍රසාරණ)}$

ඉන්දු - පුරෝපීය භාෂාවේ බලපැවැත්වූ අපග්‍රැහිය සංස්කෘතයෙහිදී විශාල වශයෙන් ගුණ හා වෘද්ධි දෙකෙහුත් සාමාන්‍ය වශයෙන් සම්ප්‍රසාරණ ක්‍රමයෙහුත් සිදුවන බව ඉහත දැක් වූ නිදසුන් කිහිපයෙන් පැහැදිලි වේ.

ඉහත දැක්වූ නිදසුනෙහි, හීන හා සම්ප්‍රසාරණ වශයෙන් කොටස් දෙකකට බෙද පෙන්වනු දු පදවිචාරය වශයෙන් දක්නට ලැබෙන්නේ එක ම නීතියක ක්‍රියාකාරීත්වයයි: එනම්, ය, ව, යන අධි ස්වරවල අ යන්න ලොප් වූ කල ඉතිරි කොටස එයට අදාළ ස්වරය ගනියි: එහෙයින් යජති ($ඉ + අ = ය$) යන්නෙහි යකාරයෙහි අවේණිය ලොප් වුවිට ඉතිරි වන්නේ ඉ යන්නය. එහෙයින් ඉෂ්චි, ඉජ්‍යා, යනුවෙන් සෑදේ. වජති = උජත යන පදවල ද ඇත්තේ මෙම ක්‍රියා පද්ධතිය ම ය.

සංස්කෘතයෙහි අපග්‍රැහි සිද්ධිය අහිංසා විස්තෘත ක්‍රියා පද්ධතියකි. මෙහි දක්වා තිබෙන්නේ එයට අදාළ මූලික නීති කිහිපයක් පමණක් බව සැලකිය යුතුය.

අධෝලිපි

- 1 ප්‍රත්‍යයී: සංස්කෘතමි, තක්‍ර හවං තත ආගතං වා ප්‍රාකෘතමි හෙමව්‍යු ශබ්දකුශාසන, || , i
- 2 කාව්‍යාදරශ, i, 32-36
- 3 ශ්‍රී හර්ෂ, නාගාභාන්ද, 1, 5
- 4 Burrow, T, The Sanskrit Language, 2nd Edition, p.p. 107 - 111
- 5 Law, B.C. History of Pali Literatare Vol 1, Introduction, p xxi, 1932.
- 6 කිම් තද වන්නෙයින්, බැලුවන් දිගුසින් සිව් හිරි බැලුමො පුපුකර් දිගුසින් නොබලන් දෙස Pararavitane, S, Sigiri Graffiti, VOL11, 552.